

Inhoud

DEEL I	Atheïsme voor beginners ... 9
DEEL II	De waarheid van atheïsme ... 17
DEEL III	Debatteren over religie ... 27
	1 Falende godsbewijzen ... 31
	2 Atheïsme ... 45
	3 Getuigenissen ... 67
	4 Religie ... 95
	5 Wetenschap ... 103
	6 Vrijheid van expressie ... 135
	7 Ethiek ... 161
	8 Zingeving ... 185
	9 Secularisme ... 205
	10 Islam ... 213
	11 Ad hominems ... 231
DEEL IV	Filosoferen over geboden ... 245
	1 Morele evaluatiecriteria ... 249
	2 Morele evaluatie van de Tien Geboden en variaties daarop ... 255
DEEL V	Tips voor debatteren ... 271
DEEL VI	Atheïstische aforismen ... 283
	Noten ... 291
	Bibliografie ... 297
	Dankwoord ... 303
	Het laatste woord ... 304

I

Atheïsme voor beginners

Ik geloof soms dat de koppigheid waarmee mensen aan tradities vasthouden, voldoende is om iedere hoop op te geven dat de mensheid door rationele maatregelen gelukkiger zal worden.¹

W.F. HERMANS

De mensheid is beter af zonder religie.² Zonder molensteen rond je nek beweeg je vrijer. Atheïsme is filosoferen met de hamer, puinruimen van de rotzooi van religie. Atheïsme is makkelijk, maar tegelijkertijd te moeilijk voor het merendeel van de mensen. Het grootste deel van de wereldbevolking gelooft in fabeltjes. Die meerderheid heeft het fout: atheïsme is het enige juiste antwoord op de vraag of god of goden bestaan. Dat is geen mening maar een feit.

Er wordt gezegd dat de mens een *animal rationale* is, maar dat geldt niet voor gelovigen die in de ban zijn van een waanvoorstelling. Atheïsme is de eerste stap richting de status van *animal rationale*. Het is moeilijk om binnen de lijntjes van de rede te blijven denken en handelen. Dit boek helpt daarbij. Je hebt geen hoge intelligentie nodig voor atheïsme, maar wel kritisch denkvermogen en lef.

Het is onbegonnen werk om met rationele argumenten gelovigen te overtuigen. Gelovig zijn betekent dat je rationaliteit hebt afgezworen, althans voor een deel. Geloven is niet rationeel. Toch probeert dit boek gelovigen redelijkheid bij te brengen en tegelijkertijd atheïsten van argumenten en tactieken te voorzien om zich staande te houden in het debat.

Dit boek verschilt in toon van andere atheïsmeboeken. Dit boek is niet alleen de zoveelste uiteenzetting van de irrationaliteit en de ellende van geloof; dit boek is een shocktherapie. De onconventionele stijl is bedoeld om mensen aan te zetten tot een andere mentaliteit, een andere attitude, een andere geestgesteldheid, een andere emotie over hun gekoesterde opvattingen.

Ik heb acht redenen waarom ik dit boek heb geschreven. Er zit vast een reden tussen voor jou om dit boek te lezen en er iets mee te doen.

Ten eerste, om (tegen beter weten in) gelovigen op het spoor van de rede te brengen. Dit boek is missionair atheïstisch. Ik wil gelovigen die intellectueel onvast en te kinds zijn om zelfstandig te denken, steun bieden door een deuk te slaan in het pantser van immuniteit voor feiten. Mijn doel is om iedere gelovige die dit boek leest te overtuigen van atheïsme. Als dit niet lukt, beschouw ik dit project als mislukt. – Succes in falen is daarom gegarandeerd.

Ten tweede, om het belang van religiekritiek duidelijk te maken. Religie maakt slachtoffers: niet alleen zijn gelovigen kreupelen van de geest, religie drukt een duffe deken van paternalisme op de wereld. Als (groen) liberaal en (eco)humanist pleit ik voor een zo groot mogelijke vrijheid van het individu en een van de obstakels daarvoor is religie. Zonder religie zou de wereld misschien geen paradijs zijn, maar wel een stuk beter. De mensheid zou van een groot probleem verlost zijn. Over hoe dat dan zou moeten, heb ik geschreven in *Hoe komen we van religie af? Een ongemakkelijke liberale paradox*.

Ten derde, om op te komen voor slachtoffers van religieuze onderdrukking. Ik hoop slachtoffers te voorkomen. Ik kom als liberaal op voor de vrijheid van individuen en die vrijheid wordt vaak geknecht door religieus paternalisme. Reflectie over de nefaste invloed van religie op samenlevingen kan leiden tot onrust, bezorgdheid en angst en het besef dat er dringend maatregelen genomen moeten worden. *De olijke atheïst* geeft aanleiding tot somberheid. Ik ben geïnspireerd door het devies van filosoof en wereldverbeteraar Jeremy Bentham: *Create all the happiness you are able to create. Remove all the misery you are able to remove. Every day will allow you, – will invite you to add something to the pleasure of others, – or to diminish something of their pains*. En religie is *misery*. Dit boek is een reddingsbrigade van de rede.

Ten vierde, om kritisch denken te oefenen. Reflecteren over onwaarheid, onzin en waanzin van religie scherpt de geest. Atheïsme is een slijpsteen van de geest. Atheïsme is geen dogma, maar een dynamische en actieve houding tegenover de onstuitbare stroom van religieuze apologetiek. Wijsgerig atheïsme maakt onder andere gebruik van logica, argumentatietheorie, analyse van drogredenen, epistemologie, wetenschapsfilosofie, ethiek, religiewetenschappen en

wijsgerige antropologie. Religie is oefenmateriaal waarop je het wijsgerig instrumentarium naar hartenlust kunt toepassen.

Ten vijfde, om de geest te kalmeren. Beredeneerd atheïsme geeft gemoedsrust (*ataraxia*). Atheïsme maakt duidelijk dat angst voor hel en verdoemenis, schuldgevoelens over zondige gedachten, schaamte over het (naakte) lichaam en seksualiteit en angst voor de dood onnodig zijn. Dit boek is bedoeld als kalmeringsmiddel voor de geest.

Ten zesde, om met positief atheïsme – oftewel humanisme – een bijdrage te leveren aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties,³ met name aan de volgende drie van de zeventien doelen:

Doel 4: *Hoogwaardig onderwijs*. Het zeker stellen van inclusief en rechtvaardig, kwalitatief hoogwaardig onderwijs en het bevorderen van levenslange leermogelijkheden voor iedereen.

Doel 5: *Gendergelijkheid*. Het realiseren van gendergelijkheid voor en emancipatie van vrouwen en meisjes.

Doel 16: *Vrede en gerechtigheid*. Het stimuleren van vreedzame en inclusieve samenlevingen voor duurzame ontwikkeling, het verschaffen van toegang tot gerechtigheid voor iedereen en het creëren van effectieve, verantwoordelijke en inclusieve instellingen op alle niveaus.

Ten zevende, om te streven naar waarheid. Veel mensen nemen het niet nauw met de waarheid. Dit boek laat zien waarom het belangrijk is om waarheid niet ondergeschikt te maken aan zogenaamde politieke correctheid. Waarheid staat los van ideologieën. Waarheid is onafhankelijk van wat mensen ervan vinden. Waarheid is autonoom.

Ten achtste, om leesplezier en vermaak te bieden. Als mijn boek meer leesplezier geeft dan gortdroge religieuze teksten zoals de Bijbel, de Koran, de Thora of sutra's, dan ben ik – althans in dit deel van mijn opzet – geslaagd. Het leven is te kort om je tijd te verdoen met saaie teksten. Boekgodsdiensten zijn een vorm van literair masochisme. Religie en humor gaan moeilijk samen. *De olijke atheïst* biedt een vrolijk alternatief voor religie.

Na deze inleiding begin ik dit boek met een filosofie van waarheid. Atheïsme is een gevolg van het streven naar waarheid en waarachtig-

heid. In de inleiding schets ik de grondbeginselen van atheïsme. Ik zal betogen dat mensen te onverschillig omspringen met het streven naar waarheid.

Het derde deel bestaat uit thematisch geordende vragen en bondige antwoorden. De vragen en stellingen zijn van mensen die religie verdedigen of atheïsme aanvallen. Ik heb deze vragen verzameld door twintig jaar te debatteren met gelovigen, zowel in zalen als in de virtuele wereld, en door literatuur over het onderwerp te bestuderen. De tegenwerpingen kunnen persoonlijk zijn. Soms zijn het regelrechte aanvallen. Het toont aan dat debatteren over religie niet alleen een zaak van het weerleggen van godsargumenten is.

In het vierde deel ga ik in op de tien geboden in vergelijking met seculiere morele geboden als de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Met hulp van ethiek zal ik laten zien hoe morele regels moreel geëvalueerd kunnen worden.

In deel vijf geef ik tips om te debatteren over religie en atheïsme, waarbij ik put uit eigen ervaring als debater en docent.

Als filosofische meditatie en provocatie heb ik in deel zes een verzameling van mijn atheïstische aforismen opgenomen. Die aforismen zijn conclusies waarvoor de argumentatie in dit boek staat.

Het boek is aangevuld met een bibliografie voor verdere studie. Religie is een – vaak levenslange – dwaling; atheïsme is *lifelong learning*. Het boek sluit af met datgene wat gezegd moet worden.

Dit atheïsmeboek is het derde deel van een filosofische trilogie. De andere twee delen zijn *De vrolijke veganist* en *De vrolijke feminist*. In deze drie boeken pas ik filosofie toe op een specifiek onderwerp: veganisme, feminisme en atheïsme. Het is toegepaste en populaire filosofie. Filosofie gaat idealiter over het streven naar waarheid en het goede. Filosofie is streven naar een betere wereld. Een wereld met minder leed en meer geluk. Dat is wat ik met elk van de drie delen beoog. Ik richt mij vooral op die mensen die menen dat zij moreel goed zijn of geen onware opvattingen hebben, terwijl zij blinde vlekken hebben. Ik hoop mensen te inspireren en te motiveren om zich in te zetten voor een betere wereld. Ik ben niet geïnteresseerd in filosofie *an sich*. Ik zie filosofie als een middel om te komen tot een betere wereld. Deze trilogie gaat over doe-denken. Geen van de delen is vrijblijvend. Ik wil de lezer overtuigen om uit de kast te komen als atheïst en feminist en om de stap te zetten naar veganisme.

Kritisch denken is niet vrijblijvend. Ik schrijf mijn boeken vanuit het perspectief van slachtoffers. Ik wil hun een stem geven. Ik wil onnodig leed voorkomen. Ik wil de vrijheid van individuen om zich naar eigen inzicht te kunnen ontplooien, zonder anderen te schaden, stimuleren.

Olijk betekent 'op een leuke manier ondeugend'. Dat is wat ik met de titel beoog. Het adjectief 'vrolijk' was al vergeven aan *De vrolijke atheïst* (2012), de intellectuele memoires van de Gentse wetenschapsfilosoof Jean Paul Van Bendegem, dat ook bij uitgeverij Houtekiet is uitgegeven. Bij het studeren voor dit boek stuitte ik op *The Happy Atheist* (2013) van bioloog en vrijdenker PZ Myers. Dat boek is een vileine en humorvolle kritiek op religie. Ik heb mij erdoor laten inspireren.

Tot slot: in een open samenleving heeft niemand het recht om niet beledigd te worden. Ik doe mijn best en hopelijk is het resultaat 'op een leuke manier ondeugend'.

Er is geen god en hij is ook geen vrouw.

*Floris van den Berg,
sequoia mountain
Voorjaar 70⁴*

II

De waarheid van atheïsme

*The objection to propaganda is not only its appeal to unreason,
but still more the unfair advantage
which it gives to the rich and powerful.*

BERTRAND RUSSELL

Religie is *old school fake news*. We kunnen er moeilijk over doen, maar god bestaat niet. Atheïsme is de uitkomst van een epistemologisch onderzoek naar wat betrouwbare kennis is. Geloof in god is psychologische onvolwassenheid. Mensen vertellen verhalen en het overgrote deel van die verhalen is onwaar, de bekendste daarvan noemen we religies.

Mensen hebben een grote behoefte aan het vertellen van verhalen.⁵ De mens is het meest talige dier en die taligheid leidt ertoe dat mensen elkaar verhalen vertellen en doorgeven. Religieuze verhalen behoren tot de meest wijdverspreide en daarmee succesvolste verhalen. Simpele verhalen over personen met intenties zijn aantrekkelijker dan abstracte wetenschappelijke verhalen. Verhalen kenmerken zich door intentionele acties. Ze gaan niet alleen over dingen die gebeuren (de boom viel op het huis), maar over intenties (waarom viel die boom precies toen op dat huis?). Mensen hebben het vermogen om de wereld vanuit het perspectief van de ander te zien. We hebben de neiging om niet alleen andere mensen te zien als wezens met een intentie zodat we ons kunnen afvragen 'waarom doet hij dat?' maar we vragen ons dat ook af bij niet-menselijke dieren en zelfs bij natuurlijke fenomenen als bliksem, donder, brand, dood. Mensen maken bij alles een verhaal en zien overal een intentie. Dat voorziet in een psychologische behoefte. De behoefte aan verhalen uit zich in een groot aanbod: fantasy, detectives, romances, spanning- en avonturenromans. Loop een boekhandel binnen en vergelijk het aantal plankmeters tussen boeken met een verhaal en de sectie natuurwetenschappen (als ze die al hebben). Ook de filmindustrie draait op de onverzadigbare behoefte aan verhalen.

Waar het nogal eens aan schort, is reflectie over verhalen. Reflectie over de vraag of een verhaal waar is en of het ethisch is wat er gebeurt. Zonder reflectie kunnen verhalen gevaarlijk zijn. Verhalen kunnen vooroordelen bevestigen, een vals wereldbeeld creëren, onderdrukkingsmechanismen in stand houden, onrecht aanwakkeren en mensen onterecht angst aanjagen. Een voorbeeld van dit laatste is het dreigen met hel en verdoemenis om gewenst gedrag af te dwingen. Verhalen verlenen een groepsidentiteit aan degenen die de verhalen delen. In milde vorm kan dat een gevoel van saamhorigheid geven en dat is positief. Veel mensen hebben *Max Havelaar* van Multatuli, *De aanslag* van Harry Mulisch, *Turks Fruit*⁶ van Jan Wolkers, *Knielen op een bed violen* van Jan Siebelink of *Pogingen iets van het leven te maken* van Hendrik Groen gelezen. Gedeelde verhalen, zoals in literatuur, maken dat mensen een gemeenschappelijk referentiekader hebben. Het verhaal van Jezus hoort daarbij. Gedeelde verhalen vormen een culturele canon, die idealiter meer omvat dan één boek.

Harry Potter en Jezus Christus zijn allebei immens populaire romanfiguren en de boeken waarin zij voorkomen zijn eversellers. Het zal moeilijk worden mensen te vinden die nog nooit van beide figuren gehoord hebben. Harry en Jezus zijn hoofdpersonen in een fantasyverhaal. Jezus heeft weliswaar waarschijnlijk bestaan, maar de Bijbel is een roman die nogal losjes op de werkelijkheid is gebaseerd en waar veel fantasie aan te pas is gekomen. Het vreemde is dat er niemand is die meent dat Harry Potter bestaat of heeft bestaan, met de Jezus-fanclub is het anders. De fanclub van Jezus gelooft niet alleen dat Jezus heeft bestaan maar dat de fantasy van de Bijbel echt is. In de katholieke kerk hebben ze de *re-enactment* van het laatste avondmaal het hoogtepunt van de mis gemaakt. Religie is een rubriceringsfout van boeken. Harry Potter en de Bijbel zijn allebei fictie, maar de Bijbel wordt foutief aangezien voor non-fictie.

Filosoof André Klukhuhn heeft in zijn boek *De geschiedenis van het denken* (2003) een filosofisch perspectief ontwikkeld op hoe de mens in de wereld staat. Volgens Klukhuhn zijn er twee kenwijzen. Enerzijds is er het subjectieve perspectief van hoe wij het leven ervaren. Dat subjectieve perspectief kan worden gedeeld en overgedragen aan anderen door middel van literatuur en kunst. Door middel van verhalen kun je leren hoe andere mensen het leven ervaren. Het andere perspectief is het natuurwetenschappelijke perspectief dat beschrijft hoe de wereld is. Dit is een objectieve beschrijving van de

wereld. De taal van dit objectieve perspectief is de wiskunde. Dit is een abstracte visie die de mens zich met veel moed en jarenlang onderwijs eigen kan maken. Klukhuhn betoogt dat beide perspectieven belangrijk zijn en dat ze complementair zijn. Om je als mens volledig te kunnen ontplooiën, volgens het humanistische vormingsideaal, heb je beide perspectieven nodig. Het gaat mis wanneer het subjectieve perspectief wordt aangezien voor het objectieve perspectief.

Het wetenschappelijk perspectief kan zich, zoals de natuurwetenschappen doen, richten op het onderzoeken en verklaren van de werkelijkheid, maar het kan zich ook richten op het onderzoeken van hoe mensen zich gedragen en waarom. Wetenschap kan zich ook bezighouden met reflectie over het subjectieve domein, zoals de geesteswetenschappen en sociale wetenschappen. Theologie is een dwaling omdat daar een verkeerde mengeling is opgetreden en een verhaal ten onrechte als waarheid wordt erkend. Theologie is een universitair geïnstitutionaliseerde categoriefout waarbij een subjectief perspectief wordt aangezien voor een objectief perspectief. Religiewetenschappen daarentegen bestuderen wetenschappelijk de subjectieve belevenis van mensen. Filosofie is metareflectie op de twee kenwijzen en het combineren daarvan tot een zinvol geheel. Het ecohumanisme⁷ is een voorbeeld van een met hulp van filosofie geconstrueerde universumbeschouwing waarin de twee kenwijzen tot hun recht komen.

Discussies over religie gaan vaak alle kanten uit. Om grip te krijgen op discussies over religie versus atheïsme kunnen vier categorieën worden onderscheiden:

1. Bestaat god? (epistemologie, metafysica, ontologie, wetenschapsfilosofie)
2. Is god noodzakelijk als grondslag voor de moraal? (meta-ethiek)
3. Wat is de beste verhouding tussen overheid en religie? (secularisme)
4. Wat is goed? (ethiek)

Ten eerste de vraag of er een god bestaat. Voordat de vraag of god bestaat zinnig beantwoord kan worden, dient eerst duidelijk gedefinieerd te worden wat er met het begrip god bedoeld wordt. Het is aan de ge-

lovige om god of in ieder geval een bovennatuurlijke entiteit te postuleren en te definiëren. Het is niet aan de atheïst om te bepalen wat god is. Gelovigen moeten duidelijk maken wat zij met god bedoelen en vervolgens argumenten aandragen voor de plausibiliteit van die claim. In debatten is lang niet altijd duidelijk wat er precies met god bedoeld wordt of het gaat om een abstracte god of de god van een bepaalde religie. Het is opmerkelijk dat veel debatten over religie niet gaan over argumenten voor het bestaan van god.

Ten tweede is er de vraag naar de grondslag van de moraal. Is god noodzakelijk als grondslag voor de moraal? Het is in theorie mogelijk dat het antwoord hierop ja is, maar dat er geen god is. Maar ook dat het antwoord hierop nee is en er wel een god is. God is dan overbodig voor de moraal.

Ten derde is er de vraag naar de verhouding tussen religie, politiek en samenleving. Dit gaat over secularisme. In veel debatten over religie gaat het helemaal niet over de vraag of god bestaat, maar over de vraag wat de rol van religie in de samenleving en de verhouding tussen religie en politiek is of moet zijn. Het gaat hier om onderwerpen als het dragen van een hoofddoek, de boerka, religieuze scholen, subsidie voor religieuze organisaties, vrijheid van meningsuiting en religieuze (zelf)censuur, besnijdenis, rituele slacht, verplichte vaccinatieprogramma's, het recht op abortus en euthanasie, evolutietheorie in het onderwijs, legalisering van het homohuwelijk, seksuele voorlichting in het onderwijs, 'God zij met ons' op de twee-euromunt, de status van theologie, de diplomatieke verhouding tot het Vaticaan, de belastingvrijstelling voor religieuze organisaties.

Ten vierde is er de vraag naar de inhoud van de moraal. Veel religies hebben opvattingen over moraal. De inhoud van de moraal kan kritisch worden geëvalueerd. Mijn motivatie om mij met religie bezig te houden is dat religieuze moraal dikwijls haaks staat op humanistische en liberale moraal. Testcasussen zijn vrijheid van expressie, gelijkwaardigheid van vrouwen en mannen, erkenning van het homohuwelijk en vrijheid van kinderen om gevrijwaard te zijn van religie en van jongens- en meisjesbesnijdenis. Ik pleit voor een religievrije wereld. Het debat over secularisme overlapt deels het debat over moraal en religie. Secularisme is vooral een politieke en politiek-filosofische kwestie. Bij ethiek gaat het over de fundamentele vraag: wat is goed? En of moraal universeel is of relatief aan tijd en cultuur.

Moraal en waarheid zijn niet gebonden aan tijd of cultuur. Het is een open deur om te stellen dat morele opvattingen veranderen en dat er tussen verschillende culturen grote verschillen in morele opvattingen zijn. Desondanks is er een universele, altijd en overal geldende moraal. Wie kijkt vanuit slachtoffers zal zien dat slachtoffers geen slachtoffer willen zijn. Niemand wil slaaf zijn, gefolterd worden, vermoord worden, beroofd of in elkaar geslagen worden of onnodig in zijn of haar vrijheid beknot worden. De universaliteit van de moraal toont zich door de ogen van slachtoffers de wereld te bezien. Als slachtoffers het gevolg zijn van daden van andere mensen (met uitzondering van ongelukken), dan is er sprake van een morele tekortkoming. Er is dus een verschil tussen de feitelijke, descriptieve moraal van een cultuur en de normatieve, universele moraal. Veel religies hebben een universele moraal, dat wil zeggen dat er opvattingen over moraal zijn die voor iedereen moeten gelden of in ieder geval voor iedereen binnen de eigen groep. De ethiek die ik tegenover religieuze ethiek zet is een liberale, humanistische ethiek, die echter ook universalistisch is. Vrouwenrechten bijvoorbeeld moeten voor alle vrouwen gelden, ook voor vrouwen binnen de islam of het jodendom. De staat moet zorg dragen dat de universele rechten daadwerkelijk gewaarborgd worden – hier overlappen ethiek en secularisme.

Het is belangrijk om het in een debat duidelijk te hebben waarover gediscussieerd zal gaan worden. Stel dat er een god bestaat, dan zijn er nog veel problemen: welke van de vele miljoenen goden bestaat er? Hoe weten we wat de moraal is die erbij hoort? Documenten als de heilige Schriften zijn behoorlijk ambigu. Wat veel gelovigen kenmerkt is dat hun reflectieniveau niet al te diep gaat. Ze zijn vooral overtuigd van zichzelf en ze omringen zich zorgvuldig met een eigen gekozen sociale omgeving die bevestigt wat zij zelf vinden. Schrijver en atheïst Maarten 't Hart is een voorbeeld van iemand die op vileine wijze inconsistenties en tegenstrijdigheden in de Bijbel heeft blootgelegd in zijn boeken *Wie God verlaat heeft niets te vrezen* (1997) en *De bril van god* (2002). Echter, het is niet zo dat gelovigen na confrontatie met een dergelijke kritiek de Bijbel als bron van morele kennis laten varen. De essentie van gelovigen is immuniteit voor kritiek. Immers, gelovigen die niet immuun zijn voor kritiek, vallen van hun geloof af.

Logischerwijs is de bovengenoemde indeling in vier categorieën verhelderend in het religiedebat. Debatteer met gelovigen of met